

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4



No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati



74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982





Korxonalarining bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari.....	550
Umarova Hulkar Umidullojevna	
O'zbekistonda korxonalar boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari.....	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны.....	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi.....	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari.....	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	
Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	
Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyevena	



ISHLAB CHIQRISHNI MODERNIZATSIYA QILISH SHAROITIDA MAHSULOT TANNARXINI OPTIMALLASHTIRISH ASOSLARI

Narzullayeva Gulchehra Salimovna

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti Iqtisodiyot kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ishlab chiqarishni modernizatsiyalash sharoitida ishlab chiqarish tannarxini kamaytirishning asosiy tamoyillari, "Buxoro hududiy elektr ta'minoti korxonasi" aksiyadorlik jamiyati misolida tannarx tarkibini tahlil qilish, shuningdek, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishning 7 usuli bo'yicha ba'zi mulohazalar ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: Ishlab chiqarish xarajatlari, to'g'ridan-to'g'ri xarajatlar, bilvosita xarajatlar, asosiy ishlab chiqarish xarajatlari, umumiy xarajatlar, mahsulot tannarxini kamaytirish.

Abstract: This article discusses the basic principles of reducing production costs in the context of production modernization, analysis of the composition of the cost on the example of "Bukhara Territorial Electricity Company" Joint Stock Company, as well as some comments on 7 ways to reduce production costs according to researchers.

Key words: Production costs, direct costs, indirect costs, main production costs, total costs, product cost reduction.

Аннотация: В данной статье рассмотрены основные принципы снижения себестоимости продукции в условиях модернизации производства, проведен анализ состава себестоимости на примере Акционерного общества "Бухарская территориальная электроэнергетическая компания", а также приведены некоторые комментарии по 7 путям снижения издержки производства, по мнению исследователей.

Ключевые слова: Себестоимость производства, прямые затраты, косвенные затраты, основные производственные затраты, общие затраты, снижение себестоимости продукции.

So'nggi yillarda O'zbekistonda iqtisodiy va ijtimoiy sohalarni isloh qilishda o'sish kuzatilmoqda. Nisbatan qisqa vaqt ichida tarkibiy cheklovlarni bartaraf etish va davlat iqtisodiyotini barqarorlashtirish bo'yicha bosqichma-bosqich olib chiqishga qaratilgan islohotlar bo'yicha muayyan natijalarga erishildi.

Oddiy faoliyat xarajatlari odatda har qanday tashkilotning umumiy xarajatlarida eng katta ulushga ega ekanligini hisobga olib, ularni tahlil qilish va rejalashtirish masalalariga, qoida tariqasida, ko'proq e'tibor beriladi.

Mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini tahlil qilish bir tashkilot ichidagi tarkib, tuzilma, dinamika nuqtayi nazaridan ham, ularni sanoatning o'rtacha ko'rsatkichlari bilan yoki agar tegishli ma'lumotlar mavjud bo'lsa, raqobatchilar ma'lumotlari bilan taqqoslash orqali amalga oshirilishi mumkin.

Ishlab chiqarish xarajatlariga qanday xarajatlar kiradi?

Ishlab chiqarish va sotish xarajatlariga materiallar, asosiy vositalar, sotib olingan mahsulotlar va yarim tayyor mahsulotlar, yoqilg'i va energiya, ishchi kuchi, shuningdek matbaa ishlarini bajarish (mahsulot ishlab chiqarish, xizmatlar ko'rsatish) bilan bog'liq boshqa xarajatlar kiradi) va mahsulot tannarxiga kiritilgan xarajatlar kiradi.

Ishlab chiqarish xarajatlari – tayyor mahsulot ishlab chiqarish bilan bog'liq to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita xarajatlardan iborat bo'lgan umumiy xarajatlardan tashkil topgan.

Ishlab chiqarish xarajatlarini baholash kompaniyalarga pul oqimini boshqarish, ishlab chiqarish maqsadlarini belgilash, sotish va narx strategiyasini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, u ishlab chiqaruvchilarga samaradorlikni oshirish va xarajatlarni kamaytirish mumkin bo'lgan sohalarni aniqlashga yordam beradi.

Asosiy ishlab chiqarish xarajatlari:

- To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar
- To'g'ridan-to'g'ri xarajatlarga tayyor mahsulotning boshidan oxirigacha bo'lgan bevosita xarajatlar kiradi. Bularga to'g'ridan-to'g'ri mehnat xarajatlari, to'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlar, sarf materiallari va ob'yektning qo'shimcha xarajatlari (energiya, suv va boshqalar) kiradi.



■ Bilvosita xarajatlar

Bilvosita xarajatlar tayyor mahsulot ishlab chiqarishda yuzaga keladi. Bu umumiy xarajatlar bo'lib, ular odatda birlashtiriladi va keyin ishlab chiqarilgan birliklarga qarab taqsimlanadi.

Asosiy ishlab chiqarish xarajatlari:

1. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar

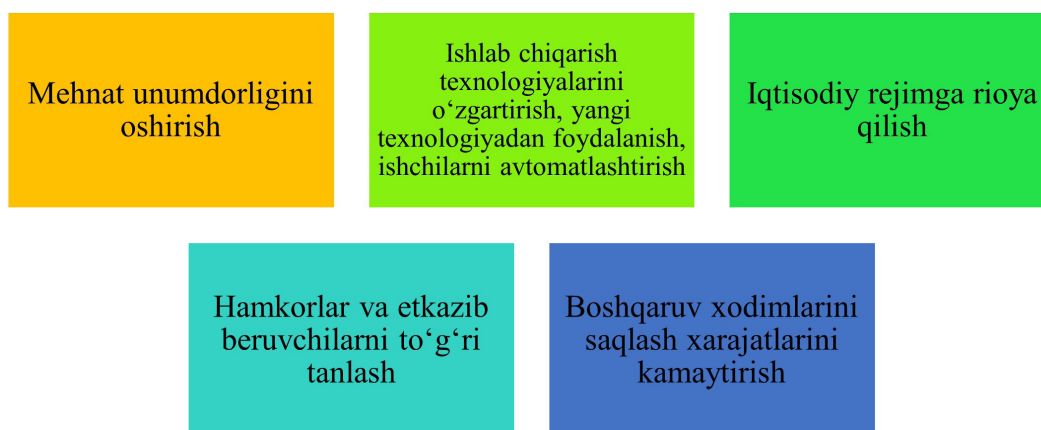
- ish haqi
- bevosita moddiy xarajatlar
- sarflanadigan materiallar
- obekt xarajatlari

2. Bilvosita xarajatlar

- ma'muriy xarajatlar
- ta'mirlash qiymati
- inventar qiymati
- ofis xarajatlari

Mahsulot tannarxini hisoblash barcha bevosita va bilvosita xarajatlarni hisobga olishni talab qiladi. Ishlab chiqarish xarajatlari foyda yoki marja hisob-kitoblarini o'z ichiga olmaydi.

Xarajatlarni kamaytirishning bir necha asosiy turlari mavjud:¹



Nima uchun ishlab chiqarish xarajatlarni kamaytirish muhim?

Mahsulot tannarxini pasaytirishning asosiy sababi tayyor mahsulotni sotishdan olinadigan foydaning oshishi hisoblanadi. Ko'pgina tarmoqlar past rentabellik bilan ishlaydi, chunki ular yuqori hajmda ishlab chiqaradilar. Bundan farqli o'laroq, ba'zi tarmoqlar yuqori marjada ishlaydi, chunki tayyor mahsulotlar partiyalarda yoki kam hajmli, katta navli operatsiyalarning bir qismi sifatida ishlab chiqariladi. Agar ishlab chiqarish xarajatlari foydadan oshsa, korxonaning moliyaviy ahvoli yomonlashadi. Kompaniya o'z faoliyatini saqlab qolish uchun kamroq marjali mahsulotlar ishlab chiqarishga va yuqori marjali ishlab chiqarishga e'tibor berishga majbur bo'lishi mumkin. Ishlab chiqarish va umumishlab chiqarish xarajatlari har xil. Ishlab chiqarish xarajatlari yuqorida sanab o'tilgan barcha turdagi xarajatlarni aks ettiradi, umumiy ishlab chiqarish xarajatlari esa faqat tovarlarni jismoniy ishlab chiqarishga qilingan xarajatlardan iborat. Bu xarajatlarga mehnat, xom ashyo va sarf materiallari kiradi. Har bir korxonada ishlab chiqarishning texnologik siklining, tashkiliy tuzilmaning va biznes jarayonlar zanjirining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda xarajatlarning umumiy miqdorida shartli o'zgaruvchan va shartli belgilangan xarajatlarning har xil nisbati mavjud bo'ladi.

Lekin har qanday holatda ham mahsulot tannarxini pasaytirish uning ishlab chiqarish hajmini oshirish samarasini bashorat qilish uchun avvalo kompaniya xarajatlarni tahlil qilish va ularning ishlab chiqarish dinamikasiga nisbatan dinamikasini hisoblash kerak. Shu mulohazalardan kelib chiqib, biz "Buxoro hududiy elektr ta'minoti korxonasi" aksiyadorlik jamiyati misolida xarajatlar tarkibi tahlilini amalga oshirdik.

¹ https://www.profiz.ru/se/6_2018/snijaem_stoimost/



1-jadval: Xarajatlar tarkibi tahlili

Ko'rsatkich nomi	O'tgan yilning mos davri uchun	Hisobot davrida	Ko'rsatkichlarning o'zgarish darajasi, %
Sotilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) tannarxi	514241378	583385594	113,4
Davr xarajatlari, jami	74230265	87860242	118,4
Sotish xarajatlari	55844002	69591724	124,6
Ma'muriy xarajatlar	6462910	3749841	58,02
daromad solig'i	11923353	14518677	121,8
Foydadan olinadigan boshqa soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar	4274500	1957504	45,8

Ko'rib turganingizdek, kompaniyaning mahsulot ishlab chiqarish uchun sexdagi xarajatlari ishlab chiqarish dinamikasiga nisbatan o'zgaruvchan xarajatlar 18%ga va doimiy xarajatlar esa 13% ga ko'payganligini ko'rish mumkin. Mahsulot ishlab chiqarish tannarxi, yordamchi ishlab chiqarish va umumiy ishlab chiqarish xarajatlari tarkibining ta'sirini hisobga olgan holda, o'zgaruvchan xarajatlar ulushini 24% gacha kamaytiradi va doimiy xarajatlar ulushini 21% gacha oshiradi.

Yuqorida tahlil qilingan jadval ma'lumotlariga asoslanib, mahsulot tannarxini pasaytirishning 7 usulini amalga oshirishni maqsadga muvofiq deb bilamiz.

1. Faoliyatingizni tekshirish
2. Uzlüksiz takomillashtirish dasturlarini amalga oshirish
3. Mahsulot sifati va dizaynini yaxshilash
4. Inventarizatsiya jarayonlarini optimallashtirish.
5. Ta'minot zanjiri va xaridlarni soddalashtirish
7. Chiqindilarni optimallashtirish

Bundan tashqari, biz tahlil qilayotgan kompaniyaning ishlab chiqarish jarayonidagi xarajatlarning eng katta qismini mehnat xarajatlari tashkil etishini ko'rish mumkin. Hozirgi globallashtirish jarayonida bu xarajatlarni kamaytirishning bir qancha usullari mavjud. Bunday usullardan biri frilanser xizmatlaridan foydalanishdir. Ish kelajagi frilanserda bo'lishining beshta sababi mavjud. Kompaniyalar qo'shimcha mehnat va o'rnatish xarajatlarni tejash uchun ishni frilanserlarga outsorsing qilishni afzal ko'rishadi.²

So'nggi yillarda frilanser har qachongidan ham mashhur bo'lib, odamlarning uchdan bir qismidan ko'prog'i unga intilmoqda. Bundan tashqari, odamlar zarurat tufayli frilanserlik qilmaydi. Ko'pchilik ataylab frilanser turmush tarzini tanlaydi. O'zingizning xo'jayiningiz bo'lishning afzalliklari va erkinligini hisobga olsangiz, bu ajablanarli emas.³

Frilanserlar Amerika yalpi ichki mahsulotining 5 foizini tashkil qiladi yoki AQSh iqtisodiyotiga taxminan 1,4 trillion hissa qo'shadi. Statistika hisobotiga ko'ra, 2027-yilga kelib, AQSh ishchi kuchining aksariyati frilanser bo'ladi. Google ishchi kuchi 54% frilanserlardan va atigi 46% doimiy xodimlardan iborat.⁴

2023-yilda frilanser bo'lishning 7 ta afzalliklari

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, yuqoridagi bildirilgan takliflarni va tavsiyalarni korxonada faoliyatiga joriy etish maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://insight-quality.com/how-to-improve-product-quality>.
2. <https://www.machinemetrics.com/blog/reduce-cost-of-production>.
3. <https://core.ac.uk/download/pdf/81249280.pdf>
4. <https://elib.pnzgu.ru/files/eb/doc/HieJ5o8Gqoo0.pdf>

2 <https://www.entrepreneur.com/en-in/entrepreneurs/how-important-are-freelancers-to-the-modern-economy/313539>

3 <https://www.upwork.com/resources/advantages-of-being-a-freelancer#:~:text=Freelancing%20allows%20workers%20to%20build,in%20more%20clients%20than%20others.>

4 <https://fireflies.ai/blog/benefits-of-freelancing>



5. https://synergy.ru/bs/journal/career/marketing/7_konczepczii_marketinga_dlya_biznesa.
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/islamskaya-model-buhgalterskogo-ucheta-predposylki-vozniknoveniya-i-istoriya-razvitiya>.
7. <https://moluch.ru/archive/174/45809>.
8. Организационные и методологические принципы учета в зарубежных странах// Казанский (Приволжский) федеральный университет. URL.
9. http://kpfu.ru/portal/docs/F2108085608/009_Konspekt.lekcij.MUiO.pdf
10. Жарикова, Л. А. Бухгалтерский учет и отчетность в зарубежных странах: учеб. пособие – Тамбов: Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 160 с.
11. Грицищен, Д. А. Регулирование бухгалтерского учета в мусульманских странах // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 15. – С. 56–59.
12. Дяченко, Д. В. Международные модели бухгалтерского учета / Д. В. Дяченко. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2017. – № 40 (174). – С. 108-110. – URL: <https://moluch.ru/archive/174/45809>.
13. Халилов Б. Б., Курбанов Ф. Г. Важность подготовки кадров в экономике // Вопросы науки и образования. – 2020. – №. 6 (90). – С. 12-14.
14. Кадыров Д. Х. и др. Развитие халяльного туризма в Узбекистане // Вестник науки и образования. – 2020. – №. 6-1 (84). – С. 31-34.
15. Narzullayeva G. S., Bakayeva M. A. Creative Management: Creative Opportunities In Business Process Management // American Journal Of Social And Humanitarian Research. – 2022. – Т. 3. – №. 12. – С. 58-63.
16. Gulchehra N. Role Of Marketing Strategies In Increasing Company Competitiveness: Role Of Marketing Strategies In Increasing Company Competitiveness // Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
17. Gulchehra N. Creative Management: Creative Opportunities In Business Process Management // Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz). – 2023. – Т. 37. – №. 37.